

Ajankohtaista

Historiatietoisuus ja moraalinen herkkyys historian kipupisteiden käsittelyssä: Jan Löfströmin haastattelu

Black Lives Matter, koloniaalisen ajan muistomerkkien kaataminen, paikkojen uudelleen nimeäminen ja saamelaisten totuus- ja sovintokomissio. Kolonialismin historia, vähemmistöjen kohtelu ja historian vääryydet puhuttavat tällä hetkellä paljon sekä Suomessa että ulkomailla. Olennaisessa roolissa näissä keskusteluissa on paitsi vääryyksien tunnistaminen ja tarkastelu, myös kysymys siitä, miten niitä voitaisiin hyvittää. Keskustelut historian vääryyksistä ja hyvittämisestä ravistelevat kansallista historiatietoisuutta tavalla, joka saattaa johtaa inttämiseen syyllisyydestä ja aiheuttaa konflikteja ihmisten välillä. Aiheen käsittelyllä on merkitystä myös historian opetukselle ja opettajakoulutukselle.

Turun yliopiston historiallis-yhteiskunnallisen kasvatuksen apulaisprofessorille Jan Löfströmille historian kipupisteiden tarkastelu on arkipäivää. Hänen työnkuvansa keskittyy paljolti historian ja yhteiskunnallisten aineiden didaktiikkaan. Tutkimuksessaan ja opetuksessaan Löfström on ollut jo pitkään kiinnostunut siitä, miten historiallinen tieto rakentuu, mitä se merkitsee eri ihmisille ja miten sitä käytetään. Tästä on näyttönä erilaisia, myös kansainvälisessä yhteistyössä toteutettuja tutkimusprojekteja, joissa tarkastellaan, miten nuoret ihmiset eri maissa suhtautuvat historian kipupisteisiin, kuten kolonialismin perintöön. Esimerkiksi vuosina 2011–2014 toteutetussa tutkimushankkeessa, johon osallistui Löfströmin lisäksi tutkijoita Ranskasta, Puolasta, Unkarista, Venäjältä ja Portugalista, havaittiin eroja maiden välillä esimerkiksi siinä, kuinka oman perheen ja suvun kerrontaperinne tai julkinen historiakulttuuri heijastuivat nuorten käsityksiin kansallisen historian kipupisteistä ja niiden merkityksestä.

Tämänkaltaiset tutkimustulokset osoittavat, kuinka historian opetuksessa on kyse muustakin kuin tiedosta. Opetuksessa on syytä käsitellä kolmenlaisia historiaan liittyviä kertomuksia: mitä tapahtui, miltä se tuntuu ja mitä se merkitsee ihmiselle identiteettien tasolla? Usein tummempien sävyjen esiin nostaminen historiallisten tapahtumien käsittelyssä johtaa konflikteihin.

Löfström ottaa esimerkiksi ajankohtaisen keskustelun kolonialismin merkityksestä suomalaisen yhteiskunnan rakentamiselle:

”Lienee selvää, että Suomi hyötyi eurooppalaisten imperiumien tuottamasta maailmantalouden järjestelmästä ja sen vuoksi suomalaisten vauraus on joltakin osin velkaa kolonialistisille rakenteille. Tällaisen ajatuksen hyväksyminen on joillekin vaikeaa, sillä se haastaa syvälle juurtuneet narratiivit itsenäisyydestä ja omilla pärjäämisestä. Nämä ovat identiteettitasan asioita ja iskevät tunteisiin”, Löfström toteaa.

Hän painottaa, että viimeisen parin vuosikymmenen aikana on herkistytty sille, että menneisyydellä on merkitystä ihmisille ja sukupolvien takainen vääryys painaa sekä uhrien että tekijöiden harteita. Kipupisteiden ja vääryyksien tarkasteluun kytkeytyy kysymys historian hyvittämisestä, johon on reagoitu eri tavoilla. Hyvittäminen voi saada aineellisen muodon esimerkiksi rahallisten korvausten tai maankäyttöön liittyvien oikeuksien tunnustamisen muodossa. Toisaalta hyvitykset voivat olla symbolisia, esimerkiksi institutionaalisia anteeksipyyntöjä tai esineistön palauttamista niiden alkuperämaahan. Ajankohtainen esimerkki symbolisesta hyvittämisestä on Suomen Kansallismuseon kokoelmista syyskuussa 2020 Yhdysvaltoihin haudattavaksi palautetut pueblo-intiaanien esivanhempien jäänteet ja hautaesineet. Mesa Verde -kokoelmaan kuuluneet esineet kulkeutuivat Suomeen geologi Gustaf Nordenskiöldin keräilyn tuloksena 1890-luvulla. Nyt ne on laskettu viimeiseen lepoon Atlantin toisella puolella.

Löfström muistuttaa, että joskus hyvitykset ovat sekä aineellisia että symbolisia ja että tapauksesta riippuu, millainen menettelytapa on paras: esimerkiksi yhteisön historiallisessa identiteetissä periytyneen taakan keventämisen kannalta sekä symboliset eleet että aineelliset korvaukset voivat olla tärkeitä. Valtioiden tasolla sovinto rakentuu usein asteittain valtioiden välisessä yhteistyössä ja muodollinen hyvityksen ele toteutuu vasta myöhemmin. Näitä kysymyksiä

Johanna Skurnik

Jan Löfström. Kuva: Juhani Löfström.

tarkastellaan Löfströmin toimittamassa, vuonna 2012 julkaistussa teoksessa *Voiko historiaa hyvittää? Historiallisten vääryyksien korjaaminen ja anteeksiantaminen* (Gaudeamus).

Omissa tutkimuksissaan Löfström on ollut erityisen kiinnostunut siitä, mitä kysymykset historian hyvittämisestä kertovat ihmisten historiatietoisuudesta. Hän on esimerkiksi haastatellut lukiolaisia hyvittämisen logiikasta ja pyrkinyt hahmottamaan, millaisista historiaan liitetyistä eettisistä näkökohdista nuorten vastaukset kertovat. ”Kun puhutaan historian hyvittämisestä, paljastuu väistämättä ajatuksia siitä, kuka voi puhua vääryyttä tehneiden tai niistä kärsineiden nimissä, mitä vääryydet merkitsevät meille ja mitä merkitystä hyvityksillä on tulevaisuuden kannalta, jos mitään”, Löfström luettelee. Keskustelu hyvittämisestä on siis pohjimmiltaan keskustelua historiaa koskevan tiedon moraalisesta merkityksestä.

Parhailtaan Löfström keskittyy tutkimaan nuorten moraaliherkkyyttä historiallisten toimijoiden kokemuksiin tilanteisiin samastuttaessa. Hän on mukana kansainvälisessä tutkimushankkeessa, jota johtaa professori Niklas Ammert Ruotsin Linné-yliopistosta. Hankkeen päämääränä on lisätä ymmärrystä siitä, miten opiskelijat tulkitsevat historiallisten tapahtumien merkityksiä nykyisyydelle ja tulevaisuudelle ja miten näiden tulkintojen kehittyneisyys kytkeytyy heidän moraaliherkkyyteensä. Tutkimushankkeessa yhdeksäsluokkalaisten nuorille Ruotsissa ja Suomessa on muun muassa annettu luettavaksi katkelma Christopher Browningin kirjasta *Ordinary Men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*. Katkelmassa kuvataan, miten pataljoonan komentaja ja miehet toimivat saatuaan käskyn murhata erään puolalaisen kylän asukkaat. Lukemisen jälkeen nuorilta on kysytty kysymyksiä, joista osa koskee konteks-

tualisoivaa ja affektiivista näkökulman ottoa. Tällainen on esimerkiksi kysymys ”mitä olisit ajatellut henkilön X tilanteessa?” Löffströmin mukaan vastauksissa voidaan tutkia historiallisen kontekstoivan näkökulman otton ja affektiivisen, läheisesti moraaliseen herkkyyteen liittyvän näkökulman otton yhtäläisyyksiä ja eroja. Hankkeessa pyritään myös luomaan uutta teoriaa ja käsitteistöä historiatietoisuuden ja moraalitietoisuuden suhteesta.

Tutkimuksillaan Löffström haluaa lisätä tietoa siitä, miten ihmiset ajattelevat sensitiivisistä ja tunteita herättävistä historiallisista aiheista ja miten moraalijattelu siihen kietoutuu. Tätä tietoa

tarvitaan pohjaksi esimerkiksi neuvoille, miten kannattaisi opettaa historian kipupisteitä. Löffströmin mukaan historian opetukseen olisi tärkeää lisätä moraalisten kysymysten käsittelyä, sillä ne ovat perinteisesti jääneet elämäntietämisen ja uskonnon opetuksen harteille. ”Kontekstualisoimisen taitojen ohella historian opetuksessa on tarpeellista osata kehittää nuorten kykyjä reflektoida historiallisen tilanteen moraalisia ulottuvuuksia ja niihin liittyviä tunteita. Näin kasvatamme heidän kykyään käsitellä historiaan liittyvien konfliktien ytimessä olevia tunteiden ja identiteettien törmäyksiä eettisesti kestäväällä tavalla”, Löffström painottaa.

Jan Löffströmiä haastatteli Johanna Skurnik.